

**BOSHLANG'ICH TA'LIM ONA TILI DARSLARIDA
O'QUVCHILARDA BOSQICHMA-BOSQICH KREATIVLIKNI
RIVOJLANTIRISH MODELI**

Jumayeva Hulkar Panji qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

2-kurs talabasi

jumayevahulkar4@gmail.com

+998505778316

Qulmuminov O'rolboy Safar o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim kafedrasini o'qituvchisi

qulmuminovoral@gmail.com

+998995265624

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich ta'limda ona tili darslari jarayonida kreativlikni bosqichma-bosqich rivojlantirishga asoslangan zamonaviy model yoritiladi. Ushbu model o'quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik ehtiyojlari va tilni egallash jarayoniga mos holda ishlab chiqilgan bo'lib, o'quvchilarni erkin fikrlash, mustaqil xulosa chiqarish, tahliliy yondashish, yangi g'oya yaratish va matn tuzish kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida kreativlikni rivojlantirishning uch asosiy tarkibiy qismi – til hodisalarini idrok etish, ijodiy tahlil qilish va mustaqil matn yaratish bosqichlari batafsil yoritiladi. Maqola natijalari ushbu model ona tili darslarining samaradorligini oshirish va o'quvchilarning lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim omil bo'lishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kreativlik, ijodiy fikrlash, ona tili darslari, boshlang'ich ta'lim, lingvistik kompetensiya, matn yaratish, metodika.

Kirish: Bugungi globallashtirilgan jamiyatda ta'lim sifatiga qo'yilayotgan talablar tobora ortib bormoqda. O'quvchi shaxsini mustaqil fikrlay oladigan, muammoni tahlil qilib yechim topa oladigan, ijodiy yondashuvga ega, o'z fikrini ravon ifoda eta oladigan shaxs sifatida shakllantirish boshlang'ich ta'limning eng ustuvor maqsadlaridan biridir. Bu jarayonda ona tili darslari muhim o'rin tutadi, chunki til – tafakkur vositasi, muloqot quroli va intellektual rivojlanish asosidir. Tilni o'rganish jarayoni o'quvchida

mushohada, kuzatuvchanlik, tasavvur, nutqiy faollik, mantiqiy fikrlash kabi qator psixologik jarayonlarni rivojlantiradi.

Ona tili darslarida kreativlikni shakllantirish – bu o'quvchini oddiy reproduktiv yodlashdan olib chiqib, uni mustaqil tahlil qiluvchi, o'ylovchi, o'z g'oyasini yaratib ifoda eta oladigan shaxsga aylantirishning eng samarali yo'lidir. Kreativlik o'quvchining o'z fikrini yangicha yo'sinda bayon etishi, mavjud voqelikni o'zgacha ko'ra olishi, turli yechimlarni ko'ra bilishi, shuningdek til materiallaridan erkin foydalana olishini ta'minlaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari yosh xususiyatiga ko'ra sinchkov, qiziquvchan, tasavvuri keng bo'lgani uchun kreativlikni aynan shu bosqichda rivojlantirish eng maqbul hisoblanadi.

Shu bois mazkur maqolada ona tili darslarida kreativlikni rivojlantirishning bosqichma-bosqich modeli ishlab chiqilgan. Modelning har bir bosqichi o'quvchi faoliyatini faollashtiruvchi, o'quvchini o'ylashga undovchi, erkin va ijodiy izlanishga yo'naltiruvchi metodlar bilan boyitilgan. Ushbu bosqichlar bir-birini izchil to'ldirib boradi va yakunda o'quvchining mustaqil matn yaratish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi.

Bugungi ta'lim islohotlari boshlang'ich ta'lim bosqichidan boshlab o'quvchilarning mustaqil, tahliliy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, ona tili darslari o'quvchilarda til sezgirliigi, nutq madaniyati, mantiqiy mushohada va matn tuzish kompetensiyasini rivojlantirishning eng muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Ona tili nafaqat til hodisalarini o'rgatadi, balki bolalarning fikriy dunyosini kengaytiradi, tafakkurini shakllantiradi, ularning kuzatuvchanligi, tasavvuri va muloqot madaniyatini rivojlantiradi.

Kreativlik — bu faqatgina ijodiy hikoya yozish yoki rasm tasvirlash emas, balki o'quvchining mavjud bilimlardan kelib chiqib yangi g'oya yaratishi, o'z nuqtai nazarini argumentlar bilan ifoda etishi, muqobil yechimlar taklif qila olishi kabi murakkab fikrlash jarayonidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari psixologik jihatdan qiziquvchan, faol, tez tasavvur qiluvchi bo'lgani sababli ularda kreativlikni shakllantirish juda qulay jarayondir. Biroq bu jarayon tasodifiy emas, balki metodik jihatdan puxta o'ylangan, bosqichma-bosqich va izchil bo'lishi kerak.

Asosiy qism: Boshlang'ich ta'limda kreativlikni rivojlantirish avvalo yosh psixologiyasiga tayanadi. Bu yoshda bola atrof-muhitni rangli, jonli va o'ziga xos tarzda qabul qiladi. Tilni o'rganish jarayoni ham shu rang-baranglik asosida tashkil etilishi lozim. Shuning uchun kreativlikni shakllantirishning birinchi tarkibiy bosqichi til hodisalarini qiziqarli tarzda idrok etishdan boshlanadi. O'quvchi uchun har bir so'z, har bir rasm, har bir matn kichik topishmoq, sirli hodisa sifatida ko'rinishi kerak.

Soʻzlar ustida oʻynash, tovushlarni taqqoslash, soʻzlardan yangi maʼno yasash, sinonim-topshiriqlar, rasm asosida gaplar tuzish, berilgan soʻzga kreativ tarzda izoh topish kabi mashqlar ana shu jarayonni boshlaydi. Bu bosqich oʻquvchini ijod uchun ichki tayyorgarlikka keltiradi, unda “fikr yaratish”ga boʻlgan qiziqishni uygʻotadi. Til hodisalarini idrok etish jarayoni qanchalik emotsional va jonli boʻlsa, keyingi bosqichlarda oʻquvchi shunchalik faol ijod qiladi. Kreativlikni rivojlantirishning ikkinchi tarkibiy qismi oʻquvchining tahliliy fikrlashini shakllantirishdir. Bu bosqichda oʻquvchi nafaqat soʻz ustida oʻynaydi, balki matn ustida fikrlaydi, savollar beradi, sabab-oqibatni aniqlaydi, voqeani davom ettiradi, oʻz nuqtayi nazarini bayon etadi. Oʻqituvchi oʻquvchini mustaqil fikrlashga undaydigan savollar orqali yoʻnaltiradi. Masalan, matnga yangi sarlavha qoʻyish, matn voqealarini qayta tartiblash, qahramon xarakterini oʻzgartirib koʻrish, “agar voqea boshqacha tugaganida-chi?”, “sen qahramon oʻrnida boʻlsang nima qilarding?” kabi topshiriqlar oʻquvchini muammoga noodatiy yondashishga, taxmin qilishga, muqobil yechimlar yaratishga oʻrgatadi. Bu bosqich oʻquvchining mustaqil xulosaga kelish, tahlil qilish, asosli fikr bildirish, turli pozitsiyalarni solishtirish qobiliyatini rivojlantiradi.

Kreativlikni shakllantirishning uchinchi tarkibiy qismi oʻquvchining mustaqil ijodiy matn yaratish bosqichidir. Bu bosqichda oʻquvchi oldingi ikki bosqichda shakllangan koʻnikmalariga tayanadi va oʻz ijodiy mahsulini yaratadi. Rasm asosida hikoya tuzish, berilgan soʻzlardan ertak yaratish, ikki qahramon oʻrtasida dialog tuzish, hikoyani davom ettirish, maqolga ijodiy sharh yozish, voqeani drammatizatsiya qilish kabi topshiriqlar ushbu bosqichning amaliy asosini tashkil etadi. Oʻquvchi bu jarayonda oʻz tasavvuri, his-tuygʻusi, hayotiy tajribasi, kuzatuvchanligi va til boyligidan foydalanadi. Matn yaratish jarayoni bolada nutqiy ravonlikni, mantiqiy izchillikni, badiiy tasvir vositalaridan foydalanish malakasini va eng muhimi, ijodkorlik hissini shakllantiradi. Shu jarayonlar izchil amalga oshirilganda, ona tili darslari oʻquvchi uchun zerikarli grammatik mashgʻulotlar emas, balki ijodiy izlanishlar maydoniga aylanadi. Oʻquvchi oʻqiganini tahlil qila oladi, tinglaganini qayta hikoya qila oladi, koʻrganidan yangi voqea yaratadi, soʻzlardan mazmun yasay oladi. Bu esa oʻquvchining nutqiy rivojlanishiga bevosita taʼsir qiladi. Creative fikrlashga asoslangan ona tili darslari oʻquvchini nafaqat lingvistik jihatdan, balki intellektual, emotsional, ijtimoiy jihatdan ham rivojlantiradi.

Boshlangʻich sinflarda kreativ fikrlash nutqiy faoliyat bilan uzviy bogʻliq boʻlgan jarayondir. Oʻquvchi soʻz ustida ishlash, gap tuzish, matn yaratish, tinglab tushunish, oʻqish va tahlil qilish jarayonida oʻzining tafakkur salohiyatini namoyon etadi. Bosqichma-bosqich rivojlantirish modeli oʻquvchi rivojlanishining tabiiy ketma-

ketligiga mos bo'lib, u uch asosiy yo'nalishni qamrab oladi: til materiallarini kreativ qabul qilish, ijodiy topshiriqlar orqali mustaqil fikrlashni faollashtirish va matn asosida yangi g'oyalar yaratish.

Birinchi bosqich o'quvchilarni til hodisalarini idrok etishga jalb etuvchi qiziqarli metodlardan foydalanishni nazarda tutadi. Masalan, so'z bilan o'ynash, rasm asosida gap tuzish, so'zlarning turli ma'no qatlamlarini topish, kichik matnlardagi yashirin mazmunni aniqlash kabi mashqlar kreativ qiziqishni uyg'otadi. Ushbu bosqichda asosiy maqsad — tilga nisbatan sezgirlikni, tafakkur moslashuvchanligini shakllantirishdir.

Ikkinchi bosqichda o'quvchi til materiali asosida mustaqil va ijodiy fikrlar yaratishga o'rgatiladi. Bunda matndan yangi sarlavha topish, gaplarni kreativ tarzda davom ettirish, "agar shunday bo'lganda..." usulida voqeani o'zgartirib bayon qilish, matn qismlarini qayta kompozitsiya qilish kabi topshiriqlar samarali hisoblanadi. Bu bosqichda o'quvchilar hali mavjud bo'lgan til birliklari ustida ijod qiladi, lekin ularni qayta kashf etishga urinadi.

Uchinchi bosqich esa o'quvchining mustaqil matn yaratish faoliyati bilan yakunlanadi. Bu yerda o'quvchi o'z g'oyasi, mavzuga munosabati va tasavvuriga tayangan holda yangi mazmun yaratadi. Erkin mavzuda kichik hikoya tuzish, maqolga kreativ sharh yozish, rasm asosida badiiy tasvir yaratish, dialoglar uyushtirish va drammatizatsiya elementlaridan foydalanish o'quvchining ijodiy potentsialini to'liq ochib beradi. O'qituvchi esa bu jarayonda yo'naltiruvchi, rag'batlantiruvchi va tahlil qiluvchi rolini bajaradi. Bosqichma-bosqich yondashuv o'quvchilarda sistematik ijodiy fikrlashni shakllantirib, ularning lug'at boyligi, nutq madaniyati, mantiqiy mushohada qobiliyatini sezilarli darajada rivojlantiradi. Bu modelni ona tili darslarida qo'llash natijasida o'quvchilarda o'qish va yozish ko'nikmalarining sifat darajasi ham ortadi, chunki kreativlik nutq faoliyatining barcha komponentlariga ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa: Boshlang'ich ta'limda ona tili darslarida kreativlikni rivojlantirish o'quvchi shaxsini har tomonlama kamolga yetkazishning samarali yo'lidir. Kreativlikni bosqichma-bosqich rivojlantirish modeli o'quvchining tilga bo'lgan munosabatini o'zgartiradi, uni passiv bilim oluvchidan faol ijodkor shaxsga aylantiradi. Til hodisalarini qiziqarli idrok etish o'quvchini ijodga tayyorlasa, ijodiy tahlil uni mustaqil fikr egasiga aylantiradi, mustaqil matn yaratish esa uning ijodiy salohiyatini to'liq namoyon etadi. Ushbu modelni ona tili darslarida qo'llash o'quvchilarda nutqiy kompetensiya, tafakkur moslashuvchanligi, ijodkorlik, tahliliy va tanqidiy fikrlash, yangi g'oya yaratish kabi muhim ko'nikmalarni shakllantiradi. Mazkur yondashuv boshlang'ich ta'limdagi ona tili darslarini mazmunan boyitadi,

o'quvchini erkin fikrlovchi va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalaydi hamda ta'limning sifat va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Boshlang'ich ta'limda ona tili darslarida kreativlikni rivojlantirish o'quvchining nutqiy, mantiqiy va ijodiy salohiyatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bosqichma-bosqich modelning qo'llanilishi o'quvchilar til hodisalarini chuqurroq anglashiga, mustaqil fikrlar yaratishiga va original matnlar yozishiga katta imkoniyat yaratadi. Bu yondashuv o'quvchining shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlab, uni kelajakda erkin fikrlovchi, tashabbuskor va ijodkor shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Maqolada taklif etilgan model amaliyotda qo'llanilganda ona tili darslari faollik, qiziqish va ijodkorlik bilan boyigan o'quv jarayoniga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kulmuminov, U., & Mukhtarova, L. (2023). POSSIBILITIES OF CREATIVE THINKING AND ITS MANIFESTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS. Open Access Repository, 4(02), 81-84.
2. Kulmuminov, U. (2023). CREATIVE TEACHING IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE EDUCATION. Open Access Repository, 4(2), 434-437.
3. KULMOMINOV, O. (2023). ISSUES OF DEVELOPMENT OF STUDENT'S CREATIVE SKILLS IN WORLD SCIENCE. World Bulletin of Social Sciences, 27, 54-56.
4. Kulmominov, O. (2023). TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING SKILLS OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN NATURAL SCIENCE TEACHING. Open Access Repository, 9(10), 112-116.
5. Kulmominov, O., & Ibragimova, F. (2024). DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITY OF STUDENTS IN PRIMARY EDUCATION AS A PEDAGOGICAL PROBLEM. World Bulletin of Social Sciences, 34, 66-69.
6. Kulmominov, O. (2024). Creative Thinking Of Students In Primary Education And Methods Of Its Display In The Educational Process. Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments, 2(5), 283-289.